

НОВАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОКУРАТУРОЮ УКРАЇНИ ФУНКЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА АБО ДЕРЖАВИ В СУДІ

У статті викладено загальну характеристику законодавчих змін в частині визначення правової регламентації прокуратурою України функції представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; висвітлено детермінанти цих змін; окреслено проблемні аспекти правової регламентації досліджуваних питань.

Ключові слова: прокуратура, функція представництва інтересів громадянина або держави в суді, правова регламентація підстав представництва прокурором інтересів в суді.

Стефанчук М. Н. Новации законодательства относительно реализации прокуратурой Украины функции представительства интересов гражданина или государства в суде.

В статье изложена общая характеристика законодательных изменений в части определения правовой регламентации реализации прокуратурой Украины функции представительства интересов гражданина или государства в суде в случаях, определённых законом; освещены детерминанты этих изменений; очерчены проблемные аспекты правовой регламентации исследуемых вопросов.

Ключевые слова: прокуратура, функция представительства интересов гражданина или государства в суде, правовая регламентация оснований представительства прокурором интересов в суде.

Stefanchuk M. M. Novations of Law of Representation Function Realization by Office of Public Prosecutor of Interests of the Citizen or the State in Court.

The article presents a general overview of the legislative changes of legal regulation of realization of function of representation by office of public prosecutor of interests of the citizen or the state in court in cases determined by law; highlights the determinants of these changes; outlines the problematic aspects of the legal regulation of the investigated problems.

Keywords: prosecutor, function of representation by office of public prosecutor of interests of the citizen or the state in court, legal regulation of grounds of representation interests by prosecutor in court.

14 жовтня 2014 року Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про прокуратуру» (далі – Закон) [1], який набирає чинності (окрім деяких положень, визначених п. 1 Розділу XII «Прикінцеві положення») з 25 квітня 2015 року. Основні завдання, які стояли перед розробниками нового Закону, зводились до створення правової основи для реформування прокуратури України у напрямку побудови оптимальної моделі з урахуванням вимог та рекомендацій європейських інституцій [2], а також національних правових традицій функціонування вказаного органу.

У ст. 1 вказаного Закону визначено, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Таким чином, законодавець визначив основне завдання, яке поставлено перед сучасною прокуратурою України при реалізації нею своїх конституційних функцій – захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Однією із таких конституційних функцій прокуратури, згідно з п. 2 ст. 121 Конституції України [3], є представництво інтересів громадянина або держави в суді, у випадках, визначених законом, яка уточнюється законодавцем в п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону, як представництво інтересів громадянина або держави в суді, у випадках, визначених *цим законом* (тут і далі виділено мною – М. С.).

Таким формулюванням, принаймні на законодавчому рівні, ознаменувалася тривала доктринальна полеміка у сфері реалізації прокуратурою України конституційної функції представництва інтересів громадянина або держави в суді, у випадках, визначених законом, з приводу правової регламентації підстав для здійснення такого представництва.

Проблемним питанням, пов'язаним з процесами реформування органів прокуратури присвячені праці багатьох вчених, серед яких: Блажівський Є. М., Грошовий Ю. М., Давиденко Л. М., Долежан В. В., Каркач П. М., Козьяков І. М., Косюта М. В., Литвак О. М., Марочкін І. Є., Мичко М. І., Нор В. Т., Серета Г. П., Сухонос В. В., Толочко О. М., Шуба В. В., Шумський П. В., Якимчук М. К. та інші. Суттєвий внесок у розробку теоретичних і практичних положень безпосередньо з питань представництва прокурором інтересів громадянина або держави в судах різних спеціалізацій зроблено в

роботах таких науковців, як Агєєв О. В., Анпілогов О. В., Бєвзенко В. М., Бичкова С. С., Говоруха М. М., Дунас Т. О., Кучер О. Г., Натрус О. П., Полянський Ю. Є., Руденко М. В., Руденко М. М., Павлуник І. А., Фурса С. Я., Чванкін С. А., Штефан М. Й. та інших.

Метою цієї статті є загальна характеристика змін, внесених до законодавства України новим Законом у частині визначення правових підстав реалізації прокуратурою України конституційної функції представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом з метою окреслення законодавчого бачення реформування прокуратури України у цьому напрямку.

Так, згідно з положеннями п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону однією із функцій прокуратури України визначено представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених *цим Законом*. Кореспондують їм положення ч. 1 ст. 23 Закону, якими встановлено, що представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених *законом*. Вбачається, що під таким формулюванням законодавець має на увазі випадки, що визначені нормами цього Закону та порядок представництва, що визначається як нормами цього Закону, так і нормами відповідного процесуального законодавства, з огляду на положення ч. 7 ст. 24 Закону (*визначає особливості здійснення окремих форм представництва інтересів громадянина або держави в суді*), згідно з якими повноваження прокурорів, передбачені цією статтею, здійснюються виключно на підставах та в межах, передбачених процесуальним законодавством.

Так, згідно з положеннями нового Закону прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. При цьому, не допускається здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, а також у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом, проведенням референдумів, діяльністю Верховної Ради України, Президента України, створенням та діяльністю засобів масової інформації, а також політичних партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських об'єднань.

Втілюючи окреслену вище законодавчу регламентацію нової концепції підстав представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом, законодавцем внесено ряд змін до законодавчих актів України, які містять відповідні норми, з тим щоби привести їх у відповідність до нової концепції представництва інтересів прокурором, яка наразі започатковується нормами нового Закону.

Отже, згідно з положеннями п. 5 Розділу XII «Прикінцеві положення» Закону вносяться зміни до таких законодавчих актів України:

- ч. 4 ст. 136 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [4], за якими втрачають чинність положення, які передбачали можливість стягнення з керівників підприємств, установ, організацій та їх заступників матеріальної шкоди в судовому порядку за заявою прокурора;

- п. 2 ст. 231 КЗпП України, який встановлював, що у районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судах трудові спори розглядаються за заявами прокурора, якщо він вважає, що рішення комісії по трудових спорах суперечить чинному законодавству – виключено;

- ч. 1 ст. 48 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [5], за якими втрачають чинність положення, які передбачали можливість анулювання в органі державної реєстрації актів цивільного стану запису про шлюб, зареєстрований за відсутності нареченої і (або) нареченого, за рішенням суду за заявою прокурора;

- абз. 5 пп. 10 п. 9 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України [6], за якими втрачають чинність положення, які надавали прокуратурі право за поданням відповідних матеріалів органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, у відповідний строк звертатися до суду з позовною заявою про відшкодування збитків, завданих державному бюджету (місцевим бюджетам), з пред'явленням зворотної вимоги (регресу) у розмірі виплаченого відшкодування до посадових, службових осіб цих органів, винних у завданні збитків;

- ч. 6 ст. 34 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [7], за якими втрачають чинність положення, які надавали прокурору право виступати від імені України як держави в процесі за позовами суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або іноземних суб'єктів господарської діяльності до України як держави;

- ст. 37 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [8], яка надавала право органам прокуратури при здійсненні нагляду за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища застосовувати надані їм законодавством України права, включаючи звернення до судів з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, та про припинення екологічно небезпечної діяльності – виключено;

- п. 4 ст. 12 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [9], за якими втрачають чинність положення, які надавали прокурору право звертатися з поданням до суду про заборону діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та їх спілок, статутні документи яких суперечать цьому закону;

- ч. 2 та ч. 3 ст. 8 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [10], за змістом яких, з набранням чинності цим Законом, втрачають чинність положення, які надають право прокурору звертатися до суду із заявою про заборону діяльності громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону у разі порушення ним вимог чинного законодавства;

- ч. 1 ст. 21 Закону України «Про політичні партії в Україні» [11], за якими втрачають чинність положення, які надавали право Генеральному прокурору України звертатися з поданням до суду про заборону політичної партії у випадку порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій, встановлених Конституцією України, цим та іншими законами України;

- ч. 3 ст. 8 Закону України «Про тваринний світ» [12], згідно змін до якої відтепер прокурор не має права звертатися до суду з позовами про припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу у випадках, передбачених вказаним законом;

В той же час, привертає увагу непослідовність законодавця у так званій «очистці» його норм від законодавчої регламентації участі прокурора в суді поза межами кримінальної юстиції. Так, відповідно до чинних положень ч. 5 ст. 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [13] суд розглядає справу про припинення діяльності релігійної організації в тому числі за заявою прокурора.

Крім того, згідно положень ст. 170 СК України прокурор у випадках та порядку, передбачених цією статтею, має право звернутися з позовом до суду про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав. За положеннями ст. 240 цього ж кодексу прокурор наділений правом на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення чи визнання його недійсним поруч з батьками, усиновлювачами, опікунами, піклувальниками, органами опіки та піклування, а також усиновленою дитиною, яка досягла чотирнадцяти років.

Вбачається, що з набуттям чинності новим Законом, ці норми мають практично застосовуватися з урахуванням визначальних положень щодо представництва інтересів вказаної категорії осіб, передбачених положеннями нового Закону, зокрема, щодо обов'язкового попередньо, до звернення до суду, повідомлення про це громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень та обов'язкового підтвердження судом наявності підстав для представництва та інших.

Крім того, законодавець залишив без змін положення ч. 6 ст. 22 Закону України «Про психіатричну допомогу» [14], за змістом яких судові справи щодо надання психіатричної допомоги в примусовому порядку розглядаються за обов'язкової участі, в тому числі, прокурора, давши чітко зрозуміти, що участь прокурора у таких судових справах обумовлена реалізацією ним функції нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Такого висновку можна дійти, проаналізувавши зміни, внесені Законом, до ст. 31 цього закону, згідно яких нагляд за додержанням законів при наданні психіатричної допомоги здійснюється прокурором шляхом реалізації повноважень щодо реалізації вказаної вище конституційної функції.

Також, необхідно звернути увагу на положення ст. 67 Закону України «Про запобігання корупції» [15], який набрав чинності з 26 жовтня 2014 року, однак вводиться в дію 26 квітня 2015 року. Так, за змістом положень ч. 1 вказаної статті нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) з порушенням вимог цього закону, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані

незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства, органу місцевого самоврядування. Вбачається, що заява прокурора до суду з зазначеними вище вимогами стане «правонаступницею» такого, як називають його науковці, родового поняття: «Позов прокурора у порядку ч. 5 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» [16]. Так, М. В. Руденко, посилаючись на лист Генерального прокурора України від 21 листопада 2012 року № 05/1/2-648 вих. – 765 окв «Про організацію представницької діяльності згідно із законодавчими змінами щодо удосконалення діяльності органів прокуратури», звертає увагу на відмінність цього позову від інших позовів (заяв) прокурора саме за ознакою набуття прокурором (як суб'єктом владних повноважень) статусу позивача. Сутність цих відмінностей полягає в тому, що таке звернення прокурора до суду за своєю правовою природою не є представницькою діяльністю, а тому його слід відрізнити від права прокурора на подання позову в інтересах держави без визначення органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах (у разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду) [17, с. 50].

У зв'язку із необхідністю узгодження законодавства України із правовою регламентацією нової концепції реалізації прокуратурою України функції представництва інтересів громадянина або держави в суді, яка наразі започатковується нормами нового Закону, законодавець вносить зміни та доповнення до ряду законів щодо більш чіткої правової регламентації процесуальної правосуб'єктності певних органів та осіб.

Так, зокрема, змінено положення п. 14 ч. 1 ст. 91 Лісового кодексу України [18], згідно яких посадові особи державної лісової охорони мали право звертатися до органів прокуратури з клопотанням про подання позовів до суду про відшкодування втрат лісогосподарського виробництва, а також повернення самовільно або тимчасово зайнятих лісових ділянок, строк користування якими закінчився, оскільки відтепер вказані посадові особи мають право самостійно подавати позови з такими вимогами до суду.

Змінено положення абз. 9 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [19], за якими державні інспектори у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель мали право звертатися до органів прокуратури з клопотанням про подання позову до суду щодо відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, а також повернення самовільно чи тимчасово зайнятих земельних ділянок, строк користування якими закінчився, оскільки відтепер вказані особи мають право самостійно звертатися з такими вимогами до суду.

П. 1 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» [20] доповнено положеннями, згідно з якими Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, для забезпечення виконання покладених на неї завдань і функцій має право звертатися до суду не лише з метою захисту інтересів держави, споживачів, суб'єктів природних монополій та су'єктів господарювання на суміжних ринках з підстав, передбачених законодавством, а також в інших випадках, якщо це необхідно для здійснення її повноважень і забезпечення виконання покладених на неї законом завдань.

Згідно змін до абз. 1 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [21], з набранням чинності цим Законом, втрачають чинність положення, за якими органи прокуратури звертаються в інтересах держави до суду з позовами про відшкодування збитків, завданих державному бюджету за поданням органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, оскільки вказаний орган отримує право самостійного звернення в інтересах держави до суду з позовами про відшкодування збитків, завданих державному бюджету. Подібні зміни внесені до абз. 4 ч. 2, абз. 1 ч. 3, абз. 3 ч. 3 ст. 6 цього ж закону.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [22] доповнено статтею 18-1, за змістом якої орган місцевого самоврядування може бути позивачем та відповідачем у судах загальної юрисдикції, зокрема, звертатися до суду, якщо це необхідно для реалізації його повноважень і забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування.

П. 10 ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [23] викладено у редакції, за змістом якої Уповноважений з прав людини має право, з метою захисту прав і свобод людини і громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку, звертатися до суду про захист прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права і свободи; брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами

(заявами, клопотаннями (поданнями)); вступати у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами, клопотаннями (поданнями) інших осіб, на будь-якій стадії їх судового розгляду; ініціювати незалежно від його участі у судовому провадженні перегляд судових рішень.

Ст. 9 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» [24] доповнено частиною третьою, за змістом якої Верховна Рада Автономної Республіки Крим має право звертатися до суду, якщо це необхідно, для здійснення її повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України.

П. 5 ст. 28 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [25] викладено в редакції, за якої відтепер місцеві державні адміністрації мають право звертатися до суду та здійснювати інші функції і повноваження у спосіб, передбачений Конституцією та законами України/

Ч. 1 ст. 37 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [26], в якій встановлено, що Кабінет Міністрів України може бути позивачем та відповідачем у судах загальної юрисдикції, доповнено положеннями, за якими вказаний орган, зокрема, має право звертатися до суду, якщо це необхідно для здійснення його повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України.

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» [27] доповнено ст. 28, за змістом якої, з набранням чинності цим Законом, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи звертаються до суду, якщо це необхідно для здійснення їхніх повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України.

Ст. 14 Закону України «Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим» [28] доповнено частиною шостою, за змістом якої Рада міністрів Автономної Республіки Крим має право звертатися до суду, якщо це необхідно для здійснення її повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України.

Не важко помітити, що проаналізовані зміни до законодавства є проекцією рекомендацій європейських інституцій, які надавались до законопроектних напрацювань у сфері реформування прокуратури України. Зокрема, мова йде про Висновок Венеціанської комісії CDL-AD (2013)025 від 14 жовтня 2013 р. [29], в якому містяться рекомендації щодо приведення норм правової регламентації функції представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді у відповідність до міжнародних стандартів, які полягають, зокрема, у тому, щоб передбачити субсидіарну роль прокурора у сфері представництва окремих осіб, тобто будь-які випадки виконання цієї функції прокуратурою повинні бути тільки допоміжними по відношенню до доступності послуг центрів безоплатної правової допомоги, а також у необхідності більш чіткої правової регламентації кола інтересів держави, які має право представляти прокуратура в суді.

З урахуванням вищевикладених детермінант, слід констатувати, що проаналізовані вище зміни до законодавства свідчать про наміри законодавця привести чинне законодавство України у відповідність до закріпленої в новому Законі концепції, згідно з якою прокуратура здійснює функцію представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених *цим* Законом. Однак вбачається, що уточнення правової регламентації назви цієї конституційної функції прокуратури України мало б відбуватися на підставі, у першу чергу, уточнення конституційних норм з приводу досліджуваних питань.

Крім того, з огляду на викладені положення, вбачається за необхідне проведення подальшої ревізії законодавства України у напрямку узгодження його норм із положеннями нового Закону, а також чіткого відмежування форм реалізації прокуратурою України функції представництва інтересів громадянина або держави в суді від форм реалізації інших функцій прокуратури, пов'язаних із зверненням до судів або обов'язковою участю в судах прокурора поза сферою кримінальної юстиції. Вважаємо, що ці питання мають визначати пріоритетний вектор подальших наукових розвідок в окресленому правовому просторі.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // *Голос України*. – 2014. – 25 жовт.
2. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_590/conv.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (зі змінами та доповненнями) // *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1971. – додаток до № 50.

5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21 (дод.). – Ст. 135.
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № № 50–51. – Ст. 572.
7. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
8. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
9. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.
10. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.
11. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
12. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97.
13. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
14. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 19. – Ст. 143.
15. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // Голос України. – 2014. – 25 жовт.
16. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 73. – Ст. 793.
17. Руденко М. Поняття та нормативний зміст позову прокурора, поданого в порядку ч. 5 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» / М. Руденко // Вісник прокуратури. – 2013. – № 8 (146). – С.48–56.
18. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 17. – Ст. 99.
19. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 350.

*** Стефанчук Марина Миколаївна – кандидат юридичних наук, професор кафедри адміністративного та фінансового права Національної академії прокуратури України.**